

Museumbrief

Samen werken, samen sterker

Ministerie van OCW, 10 juni 2013

Inleiding

Met de opening van het Rijksmuseum op 13 april jl. bleek nog eens hoe belangrijk het culturele erfgoed voor ons is. Duizenden mensen in de rij voor "hun" vernieuwde Rijksmuseum, om de kunstwerken weer te kunnen zien die de verhalen vertellen over waar wij vandaan komen en wie wij zijn, als individu en als samenleving.

In deze brief leest u mijn visie en een aantal maatregelen die ik wil treffen voor het museale bestel. Deze brief is door mijn voorganger aan uw Kamer toegezegd. Mijn ideeën over het cultuurbeleid in den brede beschrijf ik in mijn visiebrief, die ik tegelijkertijd aan u voorleg.

Nederland telt meer dan duizend musea, groot en klein, specialistisch en breed, verspreid over het land. Er zijn kleine musea die volledig drijven op het enthousiasme van particulieren en musea die met hun befaamde kunstcollecties wereldwijd bekend zijn. Het Rijk subsidieert 49 musea, waarvan er 31 deel uitmaken van de door OCW gesubsidieerde Basisinfrastructuur (BIS) en 18 die via andere departementen dan OCW subsidie ontvangen.¹ Die musea trekken 20 miljoen bezoekers per jaar, waarvan 4,5 miljoen kinderen jonger dan 18 jaar. Er zijn 900.000 Nederlanders met een Museumkaart. Jaarlijks komen 10 miljoen toeristen naar ons land en 40% daarvan bezoekt één of meer van onze musea. Ook internationaal tellen onze collectie en musea mee; het Mauritshuis organiseerde in Japan in 2012 de meest succesvolle tentoonstelling ter wereld met de expositie van zijn meesterwerken.

De musea vormen een dynamische culturele sector. Zij leveren een grote bijdrage aan de ontwikkeling van kennis, historisch besef en identiteit. Ik vind het daarom belangrijk dat musea optimaal kunnen functioneren. Ondanks de dynamiek en de successen van de musea, zie ik enkele problemen die de aanleiding voor deze beleidsbrief vormen.

- De samenwerking tussen musea onderling en tussen musea en overige (erfgoed)instellingen, zowel op inhoudelijk gebied, als wat betreft bedrijfsvoering, komt nog onvoldoende tot stand.
- Grote delen van de collecties liggen in depot en zijn te weinig beschikbaar voor publiek.
- Bij 59% van de Nederlanders is de belangstelling voor ons erfgoed niet of nauwelijks gewekt; zij bezoeken zelden of nooit een museum.²
- De mogelijkheden van digitale ontwikkelingen worden nog onvoldoende benut.
- De publieke middelen die beschikbaar zijn voor onze musea staan onder druk, terwijl door de economische crisis minder sponsorgelden vrijkomen. De toenemende concurrentie op de vrijetijdsmarkt maakt dat de musea het komende decennium alle zeilen moeten bijzetten om niet aan betekenis in te boeten.
- De collectie wordt onvoldoende beschermd, zoals blijkt uit de recente discussies over het Wereldmuseum en het museum Gouda.

Het is belangrijk dat musea adequaat op deze problemen kunnen inspelen om de waarde die zij hebben voor de samenleving te behouden en te versterken. Mijn beleid is erop gericht de musea daarbij te ondersteunen. Dit beleid heb ik mede gebaseerd op de adviezen die ik heb ontvangen van de Raad voor Cultuur, de Commissie Asscher-Vonk en op de inbreng van velen tijdens mijn werkbezoeken en tijdens de ronde tafels over musea dit voorjaar.

De belangrijkste maatregelen die ik neem, zijn:

1. de subsidie aan de rijksmusea wordt afhankelijker gemaakt van de resultaten die zij boeken, waarbij samenwerking, educatie en het bereiken van nieuw publiek belangrijke thema's zullen zijn. Zoals ik in de visiebrief aankondig, zal ik u na de zomer een brief sturen over de inrichting van het cultuurbestel in de periode 2017-2020;
2. in het kader van talentontwikkeling en wetenschappelijk onderzoek stel ik jaarlijks een aantal beurzen beschikbaar voor promovendi gebaseerd op een gemeenschappelijke onderzoeksagenda voor de musea;

¹ Bijlage 1 geeft een overzicht van de rijks gesubsidieerde musea

² CBS, Statline

3. ik stel een budget van € 2 miljoen op jaarbasis beschikbaar om samenwerking tussen de musea te stimuleren op het gebied van educatie, zichtbaarheid van de collectie, publieksbereik, wetenschap en het gebruik van digitale mogelijkheden;
4. ik ga een Erfgoedwet opstellen waarin ik de bescherming van collecties van nationaal belang regel. Daarbij zie ik hoe ik de musea voor hun behoud- en beheertaken meer financiële zekerheid kan bieden.

Ik neem deze maatregelen omdat ik ervoor wil zorgen dat onze musea verder kunnen floreren. De Nederlandse musea hebben met hun uiteenlopende collecties en verschillende manieren van presenteren, een zeer gevarieerd cultuuraanbod. Er zijn musea die vertellen over de geschiedenis van ons land, musea die ons tonen hoe in andere culturen geleefd werd en wordt en musea die juist over onze eigen directe leefomgeving gaan. Collecties staan niet op zichzelf maar zijn de kern voor de verhalen die de musea vertellen. Musea zijn makelaars tussen de collectie en het publiek; zij moeten het publiek betrekken bij en boeien met de verhalen die zij met hun collectie vertellen. Die verhalen verhelderen het verleden en duiden de betekenis van de maatschappelijke ontwikkelingen van nu. Musea leveren daarmee een belangrijke bijdrage aan onze identiteit.

Adviezen over de toekomst van het museale bestel

Mijn voorganger heeft de Raad voor Cultuur om advies gevraagd over het museale bestel. Dat advies heeft de Raad mij eind januari 2013 aangeboden. Daarvoor, in oktober 2012, heeft de door het museale veld zelf ingestelde Commissie Asscher-Vonk een advies uitgebracht met aanbevelingen over hoe de museale sector versterkt kan worden. Beide adviezen geven aan dat de musea zich moeten versterken door meer samen te werken en door nieuwe wegen in te slaan die leiden naar een ander en nieuw publiek. De Raad schenkt daarbij ook uitvoerig aandacht aan de wijze waarop collecties van nationaal belang voor het publieke domein behouden kunnen blijven.

Ik ben het in grote lijnen eens met de analyse van beide adviezen en het belang dat zij hechten aan de versterking van de museale sector. Als het gaat om de uitwerking, maak ik om de samenwerking te stimuleren en de collectie te beschermen wel een aantal andere keuzes dan de Raad voor Cultuur. Ik geef richting aan de doelen die ik samen met de musea wil bereiken, maar laat hen de ruimte om het hoe van die samenwerking te bepalen, dus ook om zelf de partners daarbij te kiezen. Dus geen vrijblijvendheid wat betreft de te boeken resultaten, maar ook geen directe aanwijzingen of regels van de overheid voor de weg daar naar toe.

Het beleid dat ik voorstel, heb ik uitvoerig met het museale veld besproken. De gesprekken met museumdirecteuren, hun medewerkers, vertegenwoordigers van erfgoedorganisaties, vertegenwoordigers van de beide museumverenigingen, medewerkers van universiteiten en leerkrachten uit het basis- en voortgezet onderwijs, publieke en private fondsen, de Nederlandse Organisatie voor Wetenschappelijk Onderzoek (NWO) en de Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen (KNAW), vond ik inspirerend. Zij hebben mij het vertrouwen gegeven dat de koers die ik in deze brief uiteenzet, breed wordt gedragen; ook omdat die koers medebepaald is door wat tijdens deze gesprekken door het veld zelf naar voren is gebracht.

Mijn beleid steunt op twee pijlers om de verbinding tussen collectie en publiek te versterken: brede samenwerking (tussen musea onderling, maar ook met andere partners) en het behoud van kwaliteit en toegankelijkheid van de collectie.

Samenwerking als sleutel voor succes

Kern van mijn beleid is het stimuleren van meer en bredere samenwerking tussen musea onderling en tussen musea en andere instellingen. De afzonderlijke musea functioneren in de meeste gevallen goed, maar kunnen meer bereiken wanneer zij hun krachten bundelen. Het zijn recente successen, zoals de coöperatie Erfgoed Gelderland en het Ateliergebouw in Amsterdam die daarbij als inspirerende voorbeelden gelden. Ik wil de samenwerking op het gebied van educatie, zichtbaarheid van de collectie, publieksbereik, wetenschap en digitale mogelijkheden stimuleren.

Behoud van kwaliteit en toegankelijkheid van de collectie

Musea dragen zorg voor het behoud en beheer van de collectie.³ De collectie vormt de kern van de verhalen die musea vertellen. Het is daarom belangrijk dat musea optimaal in staat worden gesteld om zorg te dragen voor het beheer en behoud van de collectie en dat collecties van nationaal belang voor het publiek toegankelijk blijven.

Verantwoordelijkheid

Om de beleidsambities te verwezenlijken moeten allen die voor of in musea werken hun verantwoordelijkheid nemen. In mijn brief van 28 maart 2013⁴ meldde ik te hechten aan de eigen verantwoordelijkheid van musea en andere overheden en noemde ik de samenwerking tussen beide museumverenigingen als een goed voorbeeld. Dat komt ook nadrukkelijk naar voren in het advies van de commissie Asscher-Vonk. Ik ga ervan uit dat raden van toezicht en besturen zich actief inzetten voor het welslagen van de door het veld breed gedragen ambities.

1. Samenwerking

In mijn rondetafelgesprekken werd duidelijk dat samenwerking, om vruchtbaar te zijn, zich zeker niet hoeft te beperken tot alleen een museale samenwerking. Archieven, monumenten, archeologische vondsten, volkscultuur en collectie vertellen in onderlinge samenhang het verhaal van ons verleden en verbinden dat met ons heden. Een voorbeeld hiervan heb ik gezien in Gelderland waar de coöperatie Erfgoed Gelderland is opgericht, waar nu al ruim 100 organisaties (musea, kastelen, historische verenigingen) bij zijn aangesloten. Deze coöperatie-vorm biedt interessante voordelen. De overhead van de individuele organisaties is gedaald en er is verrassende samenwerking tot stand gekomen tussen organisaties die elkaar anders waarschijnlijk niet gevonden zouden hebben.

Een ander voorbeeld is het Ateliergebouw in Amsterdam. Hier hebben het Rijksmuseum Amsterdam, de Universiteit van Amsterdam en de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed de handen ineen geslagen. Door kennis en opleiding te huisvesten onder één dak, biedt het Ateliergebouw een goede leeromgeving voor de studenten. Zowel Nederlandse als buitenlandse musea profiteren van de kennis die door de samenwerking wordt ontwikkeld.

Als laatste voorbeeld van samenwerking noem ik het onderzoek dat de RCE doet, samen met twee andere rijkscollectiebeheerders, het Rijksmuseum Amsterdam en het Nederlands Openluchtmuseum, naar een gemeenschappelijk duurzaam depot. Dit onderzoek maakt duidelijk dat het mogelijk is om een kwalitatief goed depot tegen lage ontwikkel- en exploitatiekosten te realiseren. Centraal bij het Nationaal Duurzaam Depot staat verdergaande samenwerking tussen de deelnemende partners door het gebruik van één gebouw. In de toekomst kunnen ook andere collectiebeheerders zich aansluiten.

Zowel de Raad voor Cultuur als de commissie Asscher-Vonk wijst me erop dat de samenwerking verbeterd kan en moet worden. Op lokaal en regionaal niveau zijn er veel initiatieven tot samenwerking. Waar mogelijk sluiten ook rijks gesubsidieerde musea aan. Er is grote behoefte om de samenwerking te stimuleren. Een effectieve manier van samenwerking tussen musea onderling en tussen musea en andere (erfgoed)organisaties, kan niet succesvol van bovenaf bepaald worden zoals de Raad met zijn ketenbenadering voorstelt. Dat zou leiden tot starre samenwerkingsverbanden. Samenwerking moet vooral vanuit de musea zelf tot stand komen. Dat creëert niet alleen meer draagvlak, maar maakt ook meer creativiteit los. Een voorbeeld hiervan is Slot Loevestein dat samen met Natuurmonumenten, Waterschap Biesbosch, het Nationaal Glasmuseum en de provincie het erfgoed in een veel bredere context presenteert.

Omdat het primaat voor de samenwerking bij de musea ligt, is in het beleid een belangrijke rol weggelegd voor brancheorganisaties: de Nederlandse Museumvereniging (NMV) en de Vereniging

³ Bijlage 2: totale collectiebestand

⁴ Kamerstuk 32820, 28.03.2013

Rijksmusea (VRM). Als collectief kunnen zij zich manifesteren als een krachtige actor die de musea vertegenwoordigt. Dat beide organisaties hebben aangekondigd te gaan fuseren, is een positieve ontwikkeling die de branche zal versterken. Beide verenigingen hebben een opvolger voor de Commissie Asscher-Vonk ingesteld die als taak heeft de samenwerking tussen de musea te stimuleren. Dit initiatief waardeer ik zeer en zal ik ondersteunen. De subsidie aan de rijksmusea zal ik afhankelijker maken van de resultaten die zij boeken op het gebied van samenwerking.

Daarnaast ontwerp ik een stimuleringsregeling voor het financieel ondersteunen van succesvolle samenwerkingsprojecten. Het gaat met name om projecten op de volgende terreinen: educatie, zichtbaarheid van de collectie, aantrekken van nieuw publiek, wetenschap en het gebruik van digitale mogelijkheden. Te denken valt aan initiatieven van musea onderling en/of met andere instellingen die langdurig of permanent voordelen opleveren. Het gaat dan met name om initiatieven die:

- museumbezoek stimuleren en/of bezoekersaantallen vergroten;
- kosten besparen en/of extra inkomsten genereren;
- meer kwaliteit leveren voor hetzelfde of minder geld.

Met de NMV/VRM worden deze criteria verder geoperationaliseerd. Voor deze organisaties zie ik ook een rol bij de beoordeling van deze projecten, het delen van kennis die de projecten genereren en het verspreiden van aansprekende voorbeelden. Tot 2017 stel ik voor deze regeling €2 miljoen per jaar beschikbaar. Daarna zal de regeling gefinancierd worden door een generieke korting van 2,5 procent op het museale budget door te voeren. Ook de samenwerking tussen rijksmusea onderling en de musea die gesubsidieerd worden door andere overheden is belangrijk. Daarom zal ik de decentrale overheden uitnodigen om te participeren in deze regeling, zodat ook gemeentelijke en provinciale musea hieruit middelen kunnen betrekken.

Educatie en musea

Aan het einde van de 19^e eeuw zei de cultuurambtenaar en latere politicus Victor de Stuers: 'Musea zijn een van de meest onontbeerlijke en krachtigste hefboomen tot ontwikkeling van het volk'.

Educatie is een zaak die permanente aandacht verdient. Het overdragen van kennis en inzicht, maar ook het aanleren van creatieve vaardigheden en plezier beleven aan kennis en schoonheid, zijn voor mij de belangrijkste doelen die musea nastreven bij hun activiteiten op het gebied van educatie. Educatie kan een belangrijke bijdrage leveren aan het historische besef en kan het verleden relevant maken voor het heden. In mijn visiebrief ga ik in op mijn beleid voor cultuuronderwijs in algemene zin. Op deze plek ga ik specifiek in op de musea.

De samenwerking tussen scholen en musea kan nog verder versterkt worden. Dit doe ik door het laten ontwikkelen van een doorlopende leerlijn cultuureducatie voor het primair onderwijs in het kader van het programma 'Cultuureducatie met kwaliteit'. Ik verwacht van de musea dat zij scholen actief helpen bij de mogelijke invulling van deze leerlijn. Musea hebben steeds meer kennis van het onderwijsveld. Zij zetten met educatie in op het publiek van de toekomst. Voor goede cultuureducatie is de rol van de docent cruciaal. Ik stel een prijs in voor het beste samenwerkingsproject tussen scholen en musea. De NMV en het Landelijk Kennisinstituut Cultuureducatie en Amateurkunst zullen dit plan uitwerken.

Ik vind het belangrijk dat niet alleen de scholen naar de musea toekomen, maar ook omgekeerd, dat musea met objecten naar de scholen toegaan om ter plekke het verhaal te vertellen. Museale objecten kunnen een belangrijke rol spelen in het onderwijs. Door voorwerpen met eigen ogen te zien, er een verhaal over te horen en er dan ook nog iets mee te doen, zoals voelen of ruiken, wordt de lesstof aanschouwelijk gemaakt en het leren gestimuleerd. Dit hoeft zich niet te beperken tot de kunstvakken of geschiedenis; ook bij lessen in taal, maatschappijleer, natuurwetenschappen, biologie of aardrijkskunde, kunnen museale objecten de lesstof illustreren en leerlingen bredere verbanden laten zien.

Aantrekken nieuw publiek

Sinds april 2013 organiseert het Stedelijk Museum Amsterdam, in samenwerking met het Van Abbemuseum in Eindhoven, een speciaal programma voor mensen met Alzheimer en hun mantelzorgers. Het is geïnspireerd op het 'Meet Me at MoMA'-programma van het Museum of Modern Art in New York. Het Alzheimer programma brengt kunst als 'medicijn'. Kijken naar kunst biedt de mogelijkheid om ideeën uit te wisselen zonder terug te hoeven vallen op het korte termijn geheugen en biedt toegang tot het lange termijn geheugen en persoonlijke ervaringen.

De collecties in het publieke domein zijn van iedereen en voor iedereen. Ik verwacht van musea dat zij hun best blijven doen een zo groot en breed mogelijk publiek te bereiken. Musea dienen daarvoor midden in de samenleving te staan en nieuw publiek te interesseren dat nog niet vertrouwd is met musea bijvoorbeeld vanwege sociaal-culturele omstandigheden of fysieke beperkingen. Daarnaast kunnen musea actief inwoners uit verschillende wijken betrekken of doelgroepen opzoeken waarvoor museumbezoek niet voor de hand ligt, door samenwerking aan te gaan met relevante partners of andere wegen van communicatie in te zetten. Het Gemeentemuseum in Den Haag is bijvoorbeeld de samenwerking aangegaan met ADO Den Haag en nodigt systematisch wijk voor wijk uit in het museum.

Om de actieve cultuurparticipatie door ouderen te stimuleren, sluit ik binnenkort samen met de staatssecretaris van Volksgezondheid Welzijn en Sport een convenant met onder meer ouderenvermogensfondsen⁵.

Het aantrekken van een ander publiek vergt veel inspanning van de musea en die activiteiten hebben niet hetzelfde effect op publieksaantallen als bijvoorbeeld een blockbuster-tentoonstelling. Ik wil daarom de subsidiëring van rijksmusea niet alleen baseren op prestatieafspraken over algemene cijfers als publieksaantallen en eigen inkomsten, maar ook op door hen daadwerkelijk behaalde resultaten op het gebied van het bereiken van nieuw publiek.

Zichtbaarheid van collecties

In de Grote Kerk van Emmen is een bijzondere tentoonstelling te zien geweest: Kunst Rijk Emmen. Inwoners uit Emmen en omgeving kozen voor deze tentoonstelling kunst uit de Rijkscollectie. Verschillende groepen waren uitgenodigd om aan het project deel te nemen, zoals carnavalsvereniging De Zeskante Steen en kamerkoor Tourdion. Zij kregen een actieve rol in het hele proces, van het kiezen van de kunstwerken tot de rondleidingen op de tentoonstelling zelf.

De collectie is nog te weinig fysiek en digitaal beschikbaar voor het publiek. Bij fysieke bruikleen speelt vaak een onderlinge ruil. Sommige musea echter hebben zeer gewilde objecten en andere minder, waarbij er geen ruil tot stand komt. Het bruikleenverkeer wordt daarnaast bemoeilijkt door de onderlinge concurrentie. Ook spelen onvoldoende bewaaromstandigheden van het inlenende museum een rol. Tot slot is er het kostenaspect. Het regelen van verzekering, transport maar ook de handelingen binnen een museum om een object uit te lenen zijn arbeidsintensief en brengen kosten met zich mee. Toch zijn er musea die desondanks ruimhartig uitlenen. Een voorbeeld daarvan is het Amsterdam Museum. Dit museum vindt het bij haar taken horen andere Amsterdamse instellingen te laten putten uit de uitgebreide depotcollectie. Ook het Bonnefantenmuseum wil het gebruik van haar depotcollectie verhogen en organiseert kijkdagen in haar depot voor andere musea. Hierbij worden conservatoren van deze musea in staat gesteld om in het depot te kijken, waarbij interessante objecten onder de aandacht worden gebracht. Daar ligt een opgave voor de komende jaren. Musea dienen zoveel mogelijk hun collectie beschikbaar te stellen aan elkaar en aan andere partners. Door nieuwe combinaties van collectie-onderdelen, kunnen ook nieuwe verhalen worden verteld. Om dit te stimuleren zal ik als subsidievoorwaarde opnemen dat musea meewerken aan een ruimhartig bruikleenverkeer. Deze medewerking zal ik monitoren via de jaarlijkse verslaglegging van de musea.

⁵ Dit convenant is een initiatief van de ouderen vermogensfondsen RCOAK en Fonds Sluyterman van Loo, het VSBfonds, het Landelijk Kennisinstituut Cultuureducatie en Amateurkunst, het Fonds voor Cultuurparticipatie en de Vereniging Nederlandse Organisaties Vrijwilligers (VON).

De fysieke presentatie is slechts één van de mogelijkheden om het publiek in contact te brengen met de collecties. Door het digitaal toegankelijk maken van de collecties via websites, de sociale media en apps, kan het bereik van de collecties aanzienlijk worden vergroot, waarbij ook potentiële bezoekers uit binnen- en buitenland verleid kunnen worden tot een (digitaal) bezoek. Zo ontstond bijvoorbeeld in Gelderland een sterke groei van het bezoek aan musea die delen van hun collectie op een website hebben ontsloten met het 'verhaal' van de collectie erbij. Betere informatievoorziening kan zo de publieke belangstelling voor collecties versterken.

Het digitaal beschikbaar stellen van de collectie is ook van belang voor de benutting van ons erfgoed voor wetenschappelijk onderzoek en de creatieve industrie. Om deze redenen vind ik het belangrijk dat de musea hun collecties digitaal toegankelijk maken via DimCon (digitale collectie Nederland). De Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed heb ik de opdracht gegeven om in samenwerking en afstemming met de musea en Digitaal Erfgoed Nederland (DEN) zorg te dragen voor de uitbreiding van de digitale infrastructuur.

Voor tentoonstellingen met bruiklenen uit het buitenland is een goede regeling van de indemniteit belangrijk. Mede op verzoek van de Kamer⁶ onderzoek ik hoe de huidige regeling verbeterd kan worden. Het gaat daarbij zowel om de hoogte van het plafond, als om de uitvoeringsaspecten. De afgelopen jaren is het garantieplafond van €300 miljoen steeds vaker ontoereikend gebleken. Hoewel in het huidige kabinetsbeleid terughoudend wordt omgegaan met garantstellingen door de overheid, onderzoek ik de mogelijkheden om het plafond te verhogen. Ik zal de Kamer het volgend voorjaar berichten over welke aanpassingen in de indemniteitsregeling zullen worden doorgevoerd.

Wetenschap

'The Rembrandt Database' is het resultaat van een hechte samenwerking tussen het Rijksbureau voor Kunsthistorische Documentatie en het Mauritshuis. Twintig grote musea en onderzoeksinstellingen in Europa en Amerika presenteren hun materiaal op dit platform. De enorme hoeveelheid bestaande informatie en documentatie over Rembrandt schilderijen – ontstaan dankzij jarenlang onderzoek – wordt hiermee digitaal beschikbaar gemaakt. Veel van dit materiaal is nooit eerder gepubliceerd.

Wetenschappelijk onderzoek vormt de bron voor nieuwe verhalen die met de collectie kunnen worden verteld. Ook is wetenschappelijk onderzoek van belang om kennis te ontwikkelen over behoud en beheer van de collectie, over educatiemethodieken en over de mogelijkheden voor musea van moderne technologieën als digitalisering.

Zowel de Raad als de commissie Asscher-Vonk is van mening dat het wetenschappelijk onderzoek van en naar de collecties veel betere resultaten kan opleveren dan tot nu toe het geval is. De onderzoeksactiviteiten van de musea zijn op dit moment niet altijd goed op elkaar en op die van de universiteiten afgestemd en de resultaten van deze inspanningen zijn niet altijd even goed zichtbaar. Ook zou het wetenschappelijk onderzoek zich meer kunnen richten op de mogelijkheden voor musea van nieuwe informatietechnologieën voor het publieksbereik, de benutting van erfgoedbronnen voor de creatieve industrie en op het ontwikkelen van effectieve educatiemethodieken.

Samenwerking tussen musea, universiteiten, HBO-instellingen, het Karel van Mander Instituut en de RCE, kan de wetenschapsfunctie van musea versterken en zorgen voor een samenhangend onderzoekprogramma. Ik zal het Karel van Mander Instituut, de RCE en NWO vragen om samen met de museumsector een gemeenschappelijke onderzoeksagenda te ontwikkelen waarin bovengenoemde onderzoeksthema's worden opgenomen.⁷ Daarbij kan aansluiting worden gezocht bij relevante activiteiten van NWO en KNAW. Begin juni 2013 publiceert de KNAW een verkenning⁸

⁶ Kamerstuk 2010/2011, 32 820 nr.39. Gewijzigde motie van de leden Van der Werf en De Liefde.

⁷ Daarbij kan ook de Onderzoeksschool Kunstgeschiedenis een rol spelen.

⁸ *Verschilzicht. Beweging in het kunsthistorisch onderzoek in Nederland.* KNAW, 10 juni 2013.

naar de kwaliteit van het kunsthistorisch onderzoek. Ook dit rapport signaleert de afwezigheid van een gemeenschappelijke onderzoeksagenda. Academisch en museaal onderzoek zouden elkaar meer kunnen versterken, aldus de KNAW.

Om talentontwikkeling op het vlak van wetenschappelijk onderzoek door musea te stimuleren, zal ik in overleg met NWO jaarlijks een aantal beurzen ter beschikking stellen voor museummedewerkers die wensen te promoveren op de thema's erfgoededucatie, erfgoed en creatieve industrie en digitalisering, uiteraard passend binnen de onderzoeksagenda.

2. Behoud kwaliteit en toegankelijkheid collectie

Het hart van de musea is de publieke collectie van ruim 65 miljoen objecten. Van Frans Hals tot de DAF Variomatic, van de zeventiende-eeuwse microscoop van Anthonie van Leeuwenhoek tot een Herman Brood en van de spiegel van de Royal Charles tot een manuscript van Louis Couperus: het zijn allemaal onderdelen van de collectie die het culturele, wetenschappelijke, militaire en dagelijkse leven uit ons verleden vertellen.

Ik wil de collecties beschermen en ervoor zorgen dat niet alleen de huidige, maar ook toekomstige generaties daar optimaal toegang toe hebben. Daarvoor zal de RCE het programma "Veilig Erfgoed" verder operationaliseren, ga ik collecties van nationaal belang publiekrechtelijk beschermen, een afstotingsprocedure regelen, toezicht verankeren en de musea structurele financiële zekerheid bieden voor hun taken op het gebied van behoud- en beheer van de collectie. Dit ga ik regelen in een Erfgoedwet.

Beschermen van collecties en objecten van nationaal belang

Door een zorgvuldige omgang met collecties toont de overheid zich een betrouwbaar eigenaar, kan het museum zich scherp profileren en houdt het publiek bovenal toegang tot een rijk en gevarieerd aanbod van collecties. Bij (dreigende) verkoop door een museum van een bij het publiek bekend collectiestuk of van een waardevolle collectie, is de algemene teneur in het publieke debat dat de parels van ons erfgoed voor iedereen beschikbaar moeten blijven. Ook ik vind dat collecties van nationaal belang die eigendom zijn van een overheid, hetzij van het Rijk, hetzij van een gemeente of provincie, in het publieke domein moeten blijven. Op dit moment is de afstoting van objecten en collecties geregeld op basis van zelfregulering. Musea hebben zich verplicht om een leidraad te hanteren bij het afstoten van objecten. Deze leidraad werkt in veel gevallen goed, maar kan niet voorkomen dat objecten en collecties van nationaal belang op enig moment worden verkocht. Ook de Raad voor Cultuur vindt deze op zelfregulering gebaseerde leidraad niet toereikend om te voorkomen dat belangwekkende werken uit het publieke domein verdwijnen. Deze opvatting van de Raad wordt onderschreven door beide museumverenigingen.

Om collecties of objecten van nationaal belang binnen het publieke domein te houden, heb ik het voornemen om naast de huidige zelfregulering door de sector, publiekrechtelijk te regelen dat de afstoting van objecten en collecties door overheden gebonden wordt aan een expertadvies. In deze afstootregeling zal ik tevens voorzien in een eenvoudige procedure voor het afstoten van objecten van minder cultuurhistorische waarde. De musea hebben mij gemeld dat voor het afstoten van deze objecten de huidige leidraad een te bewerkelijke procedure bevat. Bij de uitwerking van deze regeling zal ik de sector, het IPO en de VNG betrekken. De RCE heb ik gevraagd het initiatief te nemen om in samenwerking met het museale veld een waarderingmethodiek te operationaliseren op basis waarvan dergelijke adviezen kunnen worden opgesteld. Ik kies er dus voor om de discussie over de waarde van een collectie of object te laten plaatsvinden bij een voornemen tot afstoting en niet om nu reeds alle collecties door te lichten en een kerncollectie aan te wijzen, zoals de Raad adviseert. Mijn aanpak is minder bewerkelijk dan die welke de Raad adviseert en biedt waarborgen op het moment dat er daadwerkelijk een voornemen tot verkoop is.

Behalve voor het afstoten van objecten, wil ik ook een wettelijke regeling om de relatie tussen het Rijk als eigenaar van collecties en de musea als beheerder daarvan, vast te leggen. Deze relatie wordt op dit moment geregeld in privaatrechtelijke beheerovereenkomsten die het Rijk heeft afgesloten met de individuele musea. Deze beheerovereenkomsten zijn door mijn voorganger

opgezegd per 1-1-2017. Een publiekrechtelijke regeling van de relatie tussen het Rijk en de musea als opvolger van de beheerovereenkomsten, biedt tevens de mogelijkheid om de beheertaken structureel te financieren. Daarmee krijgen musea langjarig de zekerheid dat ze zorg kunnen dragen voor het beheer van de collectie.

De Erfgoedwet

De regels voor afstoting en de beheerafspraken kunnen gevat worden in een aparte museumwet, maar ook andere erfgoedwetten zijn in beweging. Zo gaat de Monumentenwet voor een belangrijk deel over in de Omgevingswet en wordt de archeologische wetgeving eveneens gewijzigd door deze wet. Uit oogpunt van overzichtelijke en kenbare regelgeving is het aangewezen om niet meerdere sectorale wetten te hebben, maar één Erfgoedwet waarin de overheid vastlegt hoe met ons erfgoed van nationaal belang wordt omgegaan, wie welke verantwoordelijkheden daarin heeft en hoe het toezicht daarop wordt uitgeoefend. Het tot stand brengen van een Erfgoedwet wordt ook expliciet geadviseerd door de Raad en in mijn gesprekken met het veld werd ook het belang van en dergelijke wet meermalen onderschreven. Ik betrek daarbij ook de Wet tot Behoud van Cultuurbezit.

De veiligheid van collecties

Eind 2012 en begin 2013 hebben verschillende inbraken plaatsgevonden in Nederlandse musea. Er is een monstrans gestolen uit het Catharijneconvent in Utrecht; zeven waardevolle schilderijen van onder anderen Claude Monet, Pablo Picasso en Henri Matisse uit de Rotterdamse Kunsthal en uit het museum van Bommel van Dam zijn drie werken van Jan Schoonhoven en een werk van Tomas Rajlich gestolen.

Naast verkoop, vormen brand, diefstal en vandalisme een potentiële bedreiging voor de collecties. De veiligheid van museumcollecties behoeft continue aandacht, zoals recente gebeurtenissen aantonen, bijvoorbeeld de brand in het Armandomuseum en inbraken bij diverse musea. De beleidsuitgangspunten zoals verwoord in de beleidsbrief "Veiligheid voor Collecties"⁹ zijn nog steeds actueel. Het is altijd zaak om te leren van incidenten. De RCE zal daartoe het Programma Veilig Erfgoed verder uitwerken. Deze dienst werkt hierin samen met partijen waaronder de Erfgoedinspectie, de Koninklijke Bibliotheek, het Nationaal Archief, de brandweer, veiligheidsregio's en de politie. Tevens beheert de RCE de Database Incidenten Cultureel Erfgoed (DICE), waarmee zaken als de frequentie, schade, oorzaak en kosten van een incident geanalyseerd kunnen worden.

De werking van de Erfgoedwet en de omgang met bedreigingen voor de collecties zal ik monitoren met de Digitale Erfgoedmonitor en Erfgoedbalans. Deze instrumenten geven zicht in de ontwikkeling en de staat van het erfgoed, het functioneren van het stelsel en de effecten van het beleid.

3. Huisvesting van rijksmusea

Een groot deel van de rijkssubsidie voor musea bestaat uit de huur die zeventien rijksmusea moeten betalen aan de Rijksgebouwendienst. Dit is weliswaar cultuurgeld, maar speelt geen of beperkt een rol in de totale bedrijfsvoering van de musea of bij taakstellingen. De huren zijn hoog. De afstemming tussen het primaire proces van de musea en werkzaamheden aan het gebouw is ingewikkeld. Dat wordt versterkt doordat musea steeds meer private middelen krijgen voor aanpassingen aan het gebouw.

Huisvesting van musea is een belangrijke randvoorwaarde voor musea bij de zorg voor het behoud, beheer en de toegankelijkheid van de collectie en vormt een in financiële zin omvangrijk deel van het museale beleid. Enkele musea zijn eigenaar van hun gebouwen (bijvoorbeeld Teylers Museum), sommige musea huren van gemeenten of private eigenaren (bijvoorbeeld Keramiekmuseum Princessehof) en zeventien rijksmusea huren hun gebouwen van de Rijksgebouwendienst

⁹ Kamerstuk 2005, 29 314, nr.12.

(bijvoorbeeld Paleis het Loo). Exploitatie en huisvesting zijn in die laatste situatie gescheiden en de zeggenschap over het vastgoed ligt bij de Rijksgebouwendienst.

Beslissingen rondom huisvesting moeten er op gericht zijn dat musea optimaal ondersteund worden bij de uitoefening van hun taken en doelmatig zijn. Op dit moment is dat niet voor alle rijksmusea het geval omdat de zeggenschap over de huisvesting niet bij de musea ligt. De Vereniging van Rijksmusea heeft aangegeven dat "het beschikbare geld voor onderhoud en vernieuwing van gebouwen beter besteed kan worden als de musea de mogelijkheid krijgen zelf beslissingen te nemen over het tijdstip en de uitvoering van de werkzaamheden". Deze signalen moeten serieus genomen worden. Ik ben voornemens de middelen voor huisvesting te verdelen gebaseerd op rente en aflossing van de waarde van het gebouw en een normatief bedrag voor het (laten) verrichten van onderhoud om de gebouwen in technisch goede staat te houden.

Met mijn collega van Wonen en Rijksdienst werk ik op dit moment een drietal scenario's uit waarin de musea meer zeggenschap krijgen over hun huisvesting, onder een afdoende borging van de publieke belangen die aan een goed onderhoud van de museale gebouwen zijn verbonden.

1. Overdracht van het eigendom van de gebouwen van het Rijk naar de musea. In dit scenario kopen de musea de gebouwen van het Rijk en krijgen ze van OCW een vergoeding voor het betalen van de aflossing van het aankoopbedrag en rente, en een vergoeding voor de instandhouding van de gebouwen. De musea worden in dit scenario integraal verantwoordelijk voor het gehele museale bedrijf. Aan de musea zal als subsidievoorwaarde worden gesteld dat zij als een goed huisvader met de gebouwen omgaan. Evenals dat thans geldt voor het behoud en beheer van de collectie, zal er van rijkswege toezicht gehouden worden op de kwaliteit van het onderhoud.
2. Het eigendom van de gebouwen blijft bij het Rijk, maar de verantwoordelijkheid voor het onderhoud komt bij de musea te liggen. De musea krijgen in dit model een vergoeding voor de instandhouding van de gebouwen en kunnen zelf bepalen welke werkzaamheden, wanneer, door wie en tegen welke prijs worden uitgevoerd. Evenals in scenario één kunnen de musea op deze wijze de omgang met de huisvesting integreren in hun primaire proces en kiezen voor het meest kosteneffectieve onderhoudsmodel. Ook in dit model wordt van rijkswege toezicht gehouden op de kwaliteit van het onderhoud.
3. De musea worden als particuliere stichtingen onderdeel van het nieuwe rijkshuisvestingstelsel. Evenals in scenario twee, blijft het eigendom van de gebouwen bij het Rijk, terwijl ook het onderhoud van de gebouwen een rijksaangelegenheid blijft. De musea dienen voor het onderhoud van de gebouwen gebruik te maken van de diensten van de Rijksgebouwendienst die met de musea afspraken maakt over wat, wanneer en tegen welke prijs gebeurt.

Ik zal de Kamer direct na de zomer mijn keuze voor één van deze drie scenario's voorleggen.

4. Financiële maatregelen

Periode 2013-2016

Voor de periode tot en met 2016 stel ik €10 miljoen voor de musea beschikbaar. Van deze middelen is tot en met 2016 jaarlijks €2 miljoen beschikbaar voor het stimuleren van samenwerkingsinitiatieven. Ik vind het belangrijk dat het stimuleringsbudget voor alle musea toegankelijk is, zowel voor door het rijk gesubsidieerde musea als voor musea die gesubsidieerd worden door andere overheden. Andere overheden nodig ik uit om op vrijwillige basis te participeren zodat het jaarlijks beschikbare budget verhoogd wordt en meer instellingen hiervan kunnen profiteren.

Vanaf 2017

Voor de nieuwe financieringsperiode, dat wil zeggen met ingang van 2017, zal ik een aanpassing doorvoeren in de financiering van de musea. Huisvesting en het behouden en beheren van de rijkscollectie behoren tot de structurele taken van de musea. Ik zie hoe ik de musea voor hun behoud- en beheertaken meer financiële zekerheid kan bieden.

De subsidiëring van alle overige taken van de musea volgt het stamien dat voor alle BIS-instellingen gaat gelden. De subsidie aan de rijksmusea wordt afhankelijker gemaakt van de resultaten die zij boeken.

Vanaf 2017 wordt het stimuleringsbudget structureel. Dit zal ik doen door binnen het bestaande museale budget (exclusief huisvestingsgelden) een herschikking van de middelen te realiseren. Het gaat dan om reallocatie van 2,5 procent van de voor de musea beschikbare middelen, een jaarlijks bedrag van circa € 2,5 miljoen. Ik ben van mening dat de inbreng van andere overheden in het budget vanaf 2017 een voorwaarde moet zijn om hun musea ook vanaf 2017 gebruik te laten maken van het stimuleringsbudget.

Slot

Met de voorgestelde maatregelen zullen musea nog beter in staat gesteld worden om, met het oog op de ontwikkelingen binnen onze samenleving, zorg te dragen voor het behoud en beheer van de collectie en het vervullen van hun maatschappelijke functie. Musea krijgen meer zekerheid en duidelijkheid bij het behoud en beheer van de collectie. Zij dienen bij het uitoefenen van de maatschappelijke functie verder te kijken dan de muren van de musea, verbindingen aan te gaan, gebruik te maken van digitale mogelijkheden en zich nog meer toe te leggen op educatie en wetenschap. Op die manier worden musea beter in staat gesteld om zich als ondernemer in de culturele sector te kunnen ontplooiën.

Bijlagen

1. Lijst met rijks gesubsidieerde musea
2. Totale collectiebestand

Bijlage 1: lijst met rijks gesubsidieerde musea

Musea die via OCW subsidie ontvangen binnen de Culturele Basisinfrastructuur:

- Afrika Museum
- Museum Volkenkunde
- Rijksmuseum van Oudheden
- Teylers Museum
- Paleis Het Loo
- Museum Catharijneconvent
- Geld- en Bankmuseum
- Rijksmuseum Twenthe
- Mauritshuis
- Van Gogh Museum
- Het Scheepvaartmuseum
- Museum Boerhaave
- Kröller-Müller Museum
- Joods Historisch Museum
- Nederlands Openluchtmuseum
- Rijksmuseum
- Huis Doorn
- Zuiderzeemuseum
- Keramiekmuseum Princessehof
- Muiderslot
- Museum De Gevangenpoort
- Museum Slot Loevestein
- Letterkundig Museum
- NCB Naturalis
- Museum Meermanno-Westreenianum
- Persmuseum
- Nederlands Fotomuseum
- Nationaal Glasmuseum Leerdam
- Stichting Amstel 218
- Rijksbureau voor Kunsthistorische Documentatie
- Eye Filmmuseum

Musea binnen OCW die buiten de Culturele Basisinfrastructuur subsidie ontvangen:

- NEMO (via OCW-OWB)
- Het Nederlands Instituut voor Beeld en Geluid
- Onderwijsmuseum

Musea die via andere departementen dan OCW subsidie ontvangen

- Indisch Herinneringscentrum Bronbeek (Ministerie van VWS)
- Nationaal monument Vught (Ministerie van VWS)
- Herinneringskamp Westerbork (Ministerie van VWS)
- Kamp Amersfoort (Ministerie van VWS)
- Stichting Nationaal Veiligheidsinstituut (Ministerie van V&J)
- Nationaal Gevangenis­museum (Ministerie van V&J)
- SieboldHuis (Ministerie van BZ)
- Tropenmuseum (Ministerie van BZ)
- ProDemos (Ministerie van BZK)
- Nationale Collectie Bescherming Bevolking (BZK)
- Kasteel Groeneveld (Ministerie van EZ)
- Belasting- en douanemuseum (Ministerie van Financiën)
- Geld- en bankmuseum (Ministerie van Financiën)
- Legermuseum (Ministerie van Defensie)
- Marechaussee museum (Ministerie van Defensie)
- Luchtvaartmuseum (Ministerie van Defensie)
- Marine Museum (Ministerie van Defensie)
- Mariniersmuseum (Ministerie van Defensie)
- Museum Bronbeek (Ministerie van Defensie)

Bijlage 2: totale collectiebestand

Collectie Nederland: het totaal van de publiek toegankelijke geregistreerde collecties en de niet-toegankelijke, particuliere, collecties waarvoor de overheid verantwoordelijkheid heeft genomen (bijvoorbeeld Wbc).

Rijkscollectie: het totaal van collecties waarvan de staat eigenaar is en van de collecties die aan de zorg van de staat zijn toevertrouwd.

Figuur 1: Verdeling publieke collectie Nederland¹⁰

Collectie	Aantal objecten	Percentage totale collectie
Rijkscollectie	52 miljoen Waarvan: OCW- Naturalis 37 miljoen (71 %) OCW- Overig 14 miljoen (26 %) Andere departementen 1,2 miljoen (2,4%)	79,9%
Wet tot Behoud van Cultuurbezit	70.000	0,1 %
Provincie, Gemeente	13 miljoen	20%
Totaal publieke collectie NL	65.000.000	100

¹⁰ RCE (2013). *Erfgoedmonitor 2009 + actualisatie cijfers*